

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

**Instrumentální činnosti v hudební výchově dětí
předškolního věku**

Bakalářská práce

České Budějovice, 2013

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Karel Daňhel

Vypracovala:

Eva Pivoňková

Prohlášení o samostatném zpracování a souhlas se zveřejněním práce

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě - v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 31. 3. 2013

.....

Poděkování

Děkuji tímto svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Karlu Daňhelovi za pomoc při zpracování daného tématu, za rady, které byly pro mne velkým přínosem, za připomínky, odbornou spolupráci a za vstřícný a milý přístup.

Zároveň vyslovuji poděkování kolegyni v zaměstnání zastupující mě v době mé nepřítomnosti a hlavně celé mé rodině za pochopení a podporu.

Anotace

Cílem práce je shrnutí dosavadních poznatků o významu, funkci a postavení instrumentálních činností v hudební výchově dětí předškolního věku, zjištění, posouzení a popis současného stavu nástrojového vybavení mateřských škol a možností využití instrumentálních činností při rozvíjení hudebních schopností dětí. Zjištění, posouzení a popis možností vlivu pedagogů na motivaci dětí k aktivnímu muzicirování v mateřské škole a vytvoření předpokladů k dalšímu rozvíjení hudebnosti na vyšších vzdělávacích stupních. Formulace problematiky dalšího vývoje a možnosti řešení.

Abstract

The aim of this thesis is to summarize present knowledge concerning the importance, function and role of instrumental activities in preschool children's musical education. It discovers, describes and analyzes current state of instrumental equipment in kindergartens, it deals with possibilities regarding the question 'how to use instrumental activities in children musical skills' development'. Furthermore, this thesis discovers, analyzes and describes the influence of teachers on the active musical motivation of preschool children and a contribution to further musicality for older children. Further development issue and possible solutions are defined.

Obsah

Úvod.....	7
1. Lidová hudba.....	9
1.1. Píseň.....	9
1.2. Lidové tance.....	10
2. Instrumentální hudba.....	10
3. Význam instrumentálních činností v předškolním věku.....	10
4. Výchovné cíle.....	11
4.1. Hudební vnímavost.....	12
4.2. Základy všestranného rozvoje.....	12
5. Hlavní metodické základy.....	13
5.1. Příběh.....	13
5.2. Výtvarný projev.....	13
5.3. Pohybová improvizace.....	13
6. Jaké je dítě předškolního věku.....	14
6.1. Fyzický vývoj.....	14
6.2. Myšlení a řeč.....	14
6.3. Paměť.....	14
6.4. Fantazie.....	14
6.5. Sluch.....	15
7. Psychologická charakteristika.....	15
7.1. Zrakové vnímání.....	16
7.2. Sluchové vnímání.....	16
8. Zvuky kolem nás.....	16
8.1. Zvukové inspirace.....	18
9. Hra.....	19
9.1. Hry se zpěvem.....	20
9.2. Historie her se zpěvem.....	21
10. Klíčová postavení v hudbě.....	22
10.1. Rytmus.....	22
10.2. Melodie.....	23
10.3. Dynamika.....	23
11. Nástroj.....	24
11.1. Barva a harmonie nástroje.....	24

11.2. Hudba působí na naše emoce, probouzí představivost	24
12. Nadšení pro hru na nástroj	25
13. Cíl práce.....	26
14. Hry na tělo.....	26
14.1. Chůze.....	26
14.2. Tleskání.....	27
14.3. Pleskání	27
14.4. Luskání.....	27
14.5. Dupání	28
14.6. Hra na echo	28
15. Orffovy nástroje	28
16. Ozvučené pomůcky	33
17. Hudební nástroje používané v MŠ	33
18. Instrumentální činnosti	34
18.1. Co je to hudba	35
18.2. Co je ticho	36
18.3. Co jsou tóny.....	37
18.4. Zvuky mají barvu	38
18.5. Co je to rytmus.....	39
18.6. Co je to melodie	40
18.7. Hudební skladatel.....	41
19. Rodina	45
19.1. Dotazníkové šetření	47
19.2. Shrnutí výsledků výzkumného šetření	48
20. Učitelka v MŠ.....	49
20.1. Dotazníkové šetření	51
20.2. Shrnutí výsledků výzkumného šetření	53
21. Závěr.....	54
22. Seznam použité a citované literatury.....	55
23. Přílohy:	56

Úvod

Hudba, zpěv, lidové písničky byly součástí mého života od dětství. Pocházím z rodiny, kde se hodně zpívá. Při každé příležitosti, která se nám naskytla, se v naší rodině zpívalo. Vyrůstala jsem v tom a nechalo to ve mně krásné vzpomínky na dětství. Moji rodiče zpívají chodské písničky dvojhlasně a otec se k tomu doprovází na svůj vlastně vyrobený vozembouch.

To mě motivovalo k tomu, že jsem sama začala hrát na hudební nástroj. Půjčila jsem si od bratrance kytaru a začala jsem hrát. Když rodiče viděli a slyšeli, že mi hraní jde, koupili mi vlastní kytaru. Z počátku písničku, která se mně líbila, jsem si odposlouchala z rádia, napsala si slova a k tomu přiřadila akordy. Dnes je všechno jednodušší díky internetu, kde se vám objeví slova i akordy najednou. Ale věřím, že písnička, s kterou jsem si dala hodně práce, než jsem ji začala hrát, měla určité kouzlo.

Tím, že jsem byla samouk, jsem se styděla hrát před muzikanty, protože jsem si myslela, že když nemám hudební školu a hraju si podle svého, že to dělám špatně, ale postupem času jsem získala sebevědomí, protože jsem zjišťovala z reakcí lidí, že vůbec špatně nehraji.

Dnes, každý rok připravuji u nás v obci rozsvěcení stromečku, kde hrají děti na hudební nástroje koledy. Dala jsem dohromady dva keyboardy, bubny a kytaru. Letos už bylo vystoupení po čtvrté a máme vždy velký úspěch, ale i posun k dokonalosti.

Ve školce pracuji třetím rokem. Když jsem přinesla poprvé kytaru, tak děti ze mě nespustily oči. Strašně se jim hudební nástroj líbil a začala jsem na dětech pozorovat, že za mnou chodí a říkají mi, že až půjdou do školy, budou také chodit do hudební školy a jmenovaly, na jaké nástroje budou hrát. Opravdu skoro u každého to byla kytara a k tomu ještě i nějaký jiný nástroj. Myslím si, že jsem jejich rozhodnutí hodně ovlivnila a věřím, že hraní na hudební nástroj ve školce je hodně důležitý pro jejich další vývoj.

Naučila jsem se hrát i na keyboard dětské písničky a ve školce s dětmi hodně zpíváme. Střídám to, něco hrajeme na kytaru a něco na keyboard. Určitě jsem po dětech chtěla, aby si na hudební nástroj sáhly, aby si samy mohly zahrát, protože vím, že je to hodně lákalo. Oproti tomu po nich chci, aby se k nástroji chovaly opatrně a s citem.

Hudební výchova je důležitým faktorem estetického působení na dítě v předškolní výchově. O hudbu a zapojení hudebních nástrojů ve školce se hodně zajímám a proto jsem si toto téma vybrala do své bakalářské práce. Domnívám se, že v dnešní uspěchané době není tomuto tématu věnována v předškolní výchově náležitá pozornost.

Svou práci rozdělují na dvě části na část teoretickou a praktickou.

V teoretické části se zabývám instrumentální hudbou.

Praktickou část jsem si rozdělila na dvě části, kdy v první se věnuji hrou na tělo, hudebními nástroji a instrumentálními činnostmi pro výuku HV v MŠ a v druhé části se zabývám otázkou, v jakém současném stavu se dnes nacházejí mateřské školy, co se týče nástrojového vybavení a možností instrumentálních činností pro rozvíjení hudebních schopností dětí. A jak se věnují dnešní rodiny dětem po hudební stránce. K tomuto zjištění jsem použila dotazníky jak pro rodiče, tak i pro učitelky v MŠ.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Lidová hudba

Hudba odedávna provázela lidi v jejich životě. Existují doklady o tom, že již v pravěku byly používány jednoduché hudební nástroje. Na ně pravděpodobně pravěcí lidé hráli k tanci, ke zpěvu a k nejrůznějším obřadům.

Dodnes je hudba velmi rozšířeným druhem lidské tvořivosti. Zpěv, hru na hudební nástroje i tanec pěstují lidé všude na světě.

Hudbu komponují většinou hudební skladatelé. Obvykle jsou to lidé hudebně vzdělaní. Své skladby podepisují, dávají jim různé názvy a tzv. opusová čísla. Díla hudebních skladatelů tvoří společně tzv. hudbu umělou.

Vedle toho hudba odjakživa vznikala i mezi zcela prostými lidmi. Často jen z náhlého popudu hudbou vyjádřit nějaký pocit nebo zachytit nějakou událost. Pokud se hudba svému okolí zalíbila, rychle se nejrůznějšími způsoby rozšířila mezi lidmi. Nejčastěji cestou ústního podání. Jména autorů zůstala často neznámá nebo brzy upadla v zapomnění. V paměti lidí se uchovala spíše jména míst nebo krajů, ze kterých se hudba rozšířila.

Hudbě tohoto druhu říkáme lidová hudba.

Lidová hudba jednotlivých národů se velmi odlišuje. Pro posluchače lidové hudby nebývá proto obtížné na první poslech poznat například lidovou hudbu španělskou, bulharskou, anglickou, skotskou apod.

1. 1. Píseň

Nejjednodušším a také nejpřirozenějším hudebním projevem lidí je píseň.

V minulých stoletích vzniklo velké množství písní. Zejména na venkově. Lidé neměli možnost tak často poslouchat hudbu jako dnes, a tak si písně vymýšleli.

Vyjadřovali v nich to, co je těšilo či trápilo, co prožili, co si přáli, co se například událo u nich na vsi atd.

Písně většinou nikdo nezapisoval. Lidé se je učili jeden od druhého. Příležitostí k tomu bylo dost. Většinu dne lidé na venkově trávili společnou prací. Písněmi si lidé krátili mnohdy dlouhý čas strávený na cestách. Zpívalo se a hrálo při společných rodinných i veřejných oslavách.

Většina lidových písní se dochovala v několika různých podobách. Lidé je totiž zpívali a šířili tak, jak si je zapamatovali. Mnohdy nepřesně, s pozměněnou melodií nebo se zcela jinými slovy.

Lidoví muzikanti si své hudební nástroje často vyráběli sami. Mezi nejznámější lidové hudební nástroje Čech, Moravy a Slovenska patří dudy, fujara, vozembouch, různé druhy pastýřských píšťal a rohů.

1.2. Lidové tance

Lidové tance vznikaly stejně přirozeně jako písně. Tanci byla navíc v minulosti připisována čarovná moc a tanec byl vlastně jakýmsi kouzelnickým obřadem. Tanec spojený s lidovou písní měl pak spíše vyjádřit její rytmus, melodii či její náladu. Někdy tanec vyjadřoval i to, o čem se v písni zpívalo. Ve vsích i ve městech se tančilo při nejrůznějších příležitostech: o posvícení, o pouti, o masopustu, při křtinách, svatbách, vinobraní, dožínkách atd.

Nejrozšířenějšími tanci v Čechách byl obkročák, mateník, kolečko, sousedská, skočná. Na Slovensku např. karička či kolesa.

2. Instrumentální hudba

Hudba určená pro hudební nástroje je souhrnně označována jako hudba instrumentální. Existuje nepřeberné množství druhů instrumentálních skladeb pro nejrůznější nástrojové obsazení.

Podle počtu hráčů jsou instrumentální skladby rozlišeny na sólové – pro jednoho hráče, komorní – pro menší skupiny hráčů a orchestrální.

3. Význam instrumentálních činností v předškolním věku

Přestože v konkurenci se sdělovacími prostředky dnes zpívání v rodinách ustupuje do pozadí, zůstává pro dítě zpěv nejpřirozenějším projevem. Některé děti dokonce dovedou dříve zazpívat než správně mluvit. Zpěv u dítěte přirozenou cestou rozvíjí jak hudební schopnosti, tak řečové dovednosti. Má také význam pro komunikaci dítěte s okolím. Společné zpívání s nejbližšími je pro dítě velmi důležité, všichni si jsou v tu

chvíli blíže, prožívají společnou radost ze zpěvu, vzájemné porozumění a příjemnou zábavu.

K příjemným věcem se všichni rádi vracíme. Když dítě zvládne písničku zazpívat, má tendenci se k ní stále vracet a donekonečna ji opakovat. Aktivní provozování hudby dítě stále podněcuje k vyhledávání dalších a dalších hudebních podnětů. Jeho uspokojení z hudby bude bohatší, dokáže – li nejen písničku zazpívat, ale pokud se mu povede zahrát doprovod na nějaký hudební nástroj a dokáže hudbě s porozuměním naslouchat.

Věřím, že děti, které samy zpívají a dokážou pozorně naslouchat hudbě, se v budoucnu nestanou pasivními konzumenty povrchní hudební komerce. Naopak aktivní zkušenost s hudbou jim později může napomoci rozpoznat kvalitu různých hudebních žánrů i hodnotu dalších kulturních nabídek. První krůčky na této cestě je třeba udělat již v raném věku dítěte.

3.1. Co je to hudba

Hudba je jazyk, jímž se dá povědět všechno i beze slov. Každý národ má svou mateřštinu. Tak třeba Češi hovoří česky, Maďaři maďarsky, Němci zase německy. Jeden druhému porozumíme jen tehdy, když se nějaký cizí jazyk naučíme. Kolik jazyků bychom si museli ale osvojit, abychom mohli mluvit s každickým člověkem na celém světě jeho řečí? To se ještě nikomu nepodařilo. Lidé však mají jeden společný jazyk a tím je právě hudba. Znají ji v Evropě, v Africe, v Asii i v Americe, prostě všude na světě.

4. Výchovné cíle

Cílem mateřské školy je vychovávat děti tak, aby z nich vyrostli zdraví, vzdělaní a uvědomělí lidé. K němu směřuje veškerá její výchovná práce.

Věřím, že aktivní a bezprostřední prožívání přiměřených hudebních podnětů kultivuje dětskou duši a pomáhá překonat povrchnost, k níž vede současný konzumní způsob života. *Dětská duše je velmi citlivá, vnímavá, spontánně přijímá podněty, které ji obklopují a ovlivňují ji jak v pozitivním, tak v negativním směru. Zážitky a zkušenosti z raných let si dítě nese s sebou po celý další život.* (Zpíváme a nasloucháme hudbě s nejmenšími, 2009, str. 9)

4.1. Hudební vnímavost

Za časů starých kantorů si děti přinášely do školy určitý vklad hudebnosti už z domova, ze života. V dobách, kdy matky zpívaly svým dětem ukolébavky, propěvovaly si při práci, kdy hudba provázela člověka na každém kroku, neměli učitelé tolik starostí s rozvojem hudebnosti dětí. Dříve se s uvědomělou hudební výchovou mohlo začít bezprostředně, bez zvláštní předchozí průpravy. Už dávno tomu tak není, jak píšou Zdena Janžurová a Milada Borová v Klavírní školičce, dnešní učitel musí hudební vnímavost dítěte nejprve probudit. Ale nejde jen o toto „otvírání studánek“. I moderní doba totiž zahrnuje člověka hudbou, je to však spíše nediferencovaná hudební kulisa z mechanických zdrojů, která z nás postupně činí jen pasivní konzumenty. Je tedy třeba hudební vnímavost dětí nejen probouzet, ale i dále rozvíjet směrem k vlastní představivosti a aktivitě, k potřebě vlastního tvořivého projevu. Chceme – li obohacovat city dětí a rozvíjet jejich smysly a poznání včas, věnujme pozornost hudební výchově už v předškolním věku, neboť právě zde se začínají formovat základy lidské osobnosti a schopnost estetického vnímání. (Klavírní školička, 1976)

4.2. Základy všestranného rozvoje

Cílem práce s dětmi 5 – 6letými je prostředky hudby, pohybu a slova vytvářet základy všestranného rozvoje, hudebního cítění a pohybových schopností dětí. V hravých a zájmových činnostech je vést k poznání a zvládnutí kultivovaného hudebního a pohybového projevu, aktivizovat jejich fantazii a obohacovat jejich citový život. Rozvíjet hudební i manuální schopnosti, smysl pro hudební rytmus, utváření hudebních představ, hudební paměť pohybovou a svalovou uvolněnost, přirozenost projevu, správné držení těla, orientaci v prostoru, spontánní výtvarný projev, výtvarné vyjadřování představ a jejich barevné, tvarové vztahy, podporovat individuální pojetí výtvarného projevu. Zvyšovat pohotovost k logickému myšlení a schopnost logických předpokladů a vhodně je usměrnit k dosažení specifických výchovných cílů. Jejich touhu po pohybu využívat v různých pohybových hrách. Zapojením „živé“ hudby (zpěv, hudební improvizace) a mluveného slova (pohádka, říkadla) do těchto her, bude získávat jejich pozornost, rozvíjet schopnost se soustředit a ukáznit. (Hudba, pohyb, kresba, slovo, 1990, str. 19)

5. Hlavní metodické základy

Abychom dosáhli v práci s dětmi vyšší kvality jejich schopností, je třeba zvolit metody práce úměrné jejich věku. Vyžaduje to, aby učitel každou činnost vhodně motivoval a přístupnou formou dětem vysvětlil, co od nich požaduje.

5.1. Příběh

Nejvhodnější formou pro děti je vyprávění krátkého příběhu ze života a prostředí, které důvěrně znají (rodina, škola, příroda, zvířátka, pohádky). Citové zbarvení příběhu přitom zvyšuje zájem o pozornost dítěte. Když učitel svým vyprávěním navodí příslušnou atmosféru, podněcuje tím fantazii dětí. Nechá je příběh, či různé situace dotvářet, umožňuje samostatné individuální vyjádření každého dítěte, upozorňuje na originalitu a vlastní nápady. Tvůrčím způsobem přejímá podněty a nápady dětí a začleňuje je do svého předem připraveného metodického schématu. Je třeba děti hodně chválit, zejména za projevy aktivního zájmu a zlepšení v dovednostech. Je dobré neúspěch dítěte, zejména v začátcích, před kolektivem přecházet a v hodinách udržovat radostnou atmosféru stálého povzbuzování, pohody a úspěchu. (Hudba, pohyb, kresba, slovo, 1990)

5.2. Výtvarný projev

V praxi hudební výchovy není spojení s výtvarným projevem obvyklé. Osvědčilo se však, neboť vyhovuje požadavku pestrosti a zajímavosti práce. Kromě toho v mateřských školách již tradičně má výtvarná výchova své významné místo a je třeba na ni tedy navázat. Výtvarná činnost v hudebních hodinách navíc splňuje didaktický záměr upevnit a prohloubit nově získané poznatky z hudební, či pohybové činnosti. (Hudba, pohyb, kresba, slovo, 1990)

5.3. Pohybová improvizace

Při pohybu klademe velký důraz na improvizaci. Úkol vždy vyplývá z textu, z něhož učitel vychází. Způsob improvizace je možné volně obměňovat. Právě tady je třeba vést děti k samostatnosti a citlivě je usměrňovat. Např. při zhudebňování říkadla dítě použije jiných tónů, než právě potřebujeme. Učitel tedy střídá děti tak dlouho, až některé použije příklad, který hledá. Hudební improvizace, které jsou součástí skoro každé hodiny, mají být jednoduché, aby děti mohly na ně spontánně reagovat. Někdy stačí

několik tónů, pár jednoduchých akordů, které citlivě přivedou děti k metodickému cíli. (Hudba, pohyb, kresba, slovo, 1990)

6. Jaké je dítě předškolního věku

Předškolní věk, tedy období mezi třetím až šestým rokem, je pro rozvoj osobnosti dítěte velmi důležitý. Silné zážitky z této doby si dítě pamatuje léta. Abstraktní pojmy (pravda, lež, křivda), pojmy časové a jejich souvislosti (zítra, nikdy, za týden, až budeš velký) však předškolák ještě nechápe. Cizí je mu také uvědomělá kázeň a naše „dospělá“ logika, např. rozumná objasňování typu „Ted' musíš spát, abys odpoledne byl jako rybička!“ (Lidové písničky a hry s nimi, 1999, str. 10)

6.1. Fyzický vývoj

Intenzivní fyzický vývoj dítě prodělává mezi třetím a pátým rokem. Neohrabaná chůze tříletých dětí se rychle mění, nabývá na eleganci, postava se vzpřimuje, prodlužuje se krok. Objevují se kompenzační pohyby paží a po čtvrtém roce je už dítě schopno skákat po jedné noze. (Příhoda, 1971)

6.2. Myšlení a řeč

Kolem pátého roku nastává velký pokrok v oblasti myšlení a řeči. Dítě si začíná uvědomovat vztahy mezi předměty, mezi blízkými lidmi, začíná se orientovat v čase a prostoru. Mezi pátým a šestým rokem se obohatí jeho slovní zásoba a o dva až tři tisíce slov. (Lidové písničky a hry s nimi, 1999, str. 10)

6.3. Paměť

Počátkem třetího roku paměť pracuje ještě mimovolně a necíleně, teprve po čtvrtém roce je znát snaha o zapamatování. Velikou roli přitom opět hraje prožitek. Dítě předškolního věku prožívá vše aktivně a celou bytostí. S tím souvisí jeho snadná unavitelnost, těkavost a nevyhraněnost zájmů. Dítě se snadno nadchne, ale jeho zájem rychle opadá. (Lidové písničky a hry s nimi, 1999)

6.4. Fantazie

U předškolních dětí se velmi intenzivně rozvíjí fantazie a mnohdy až převládá nad myšlením. Mezi třetím a čtvrtým rokem děti ožívují ve hře nejrůznějšími předměty.

Jednají s nimi jako se zástupnou rekvizitou nebo jako s živými bytostmi. Hovoří za ně, k nim a těmito představami si nahrazují reálné uskutečnění svých přání: lavice je kabina letadla, kterým Jirka letí za babičkou na venkov atp. Předškolní věk je tak obdobím skřítků, hastrmánků, lesních víl a jiných nadpřirozených bytostí. Existují pro dítě tak skutečně jako rodiče nebo jako auta na ulici. Konfabulace neboli „báje a lhavost“ tedy patří ke zdravému vývoji dítěte a k jeho legitimním projevům. Vymlouvat mu je, zakazovat, nebo dítě za tyto neškodné nepravdy trestat je absurdní. V období školního věku pak tyto fantazijní představy samy vymizí. (Lidové písničky a hry s nimi, 1999)

6.5. Sluch

Fantazie se týká všech smyslů, a tedy i sluchu. Kolem pátého roku dítě citlivě vnímá nuance zvuků a tónů. Má – li možnost slyšet ve škole nebo doma častěji hudbu a zpěv, nejlépe v živém podání, brzo si samo zanotuje písničku, zopakuje krátký nápěv nebo si jej samo vytvoří. Muzikálnost dítěte, její rozvoj a praktické uplatňování má mnohem širší souvislosti s jeho životem, než se až dosud uvádělo. Smysl pro tempo, rytmus, intonaci a pro zabarvení hlasů a tónů dítěti pomáhá po celý život umět se vnitřně naladit, zharmonizovat své prožívání a vztahy k ostatním a lépe jim porozumět. Děti může velmi poškodit učitel, který bezohledně kritizuje ty, jež podle něj „zpívají falešně“, aniž by byl schopen je pro hudbu získat. (Lidové písničky a hry s nimi, 1999, str. 11)

7. Psychologická charakteristika

V druhém dětství je v podstatě hrubá motorika dokončená, velká pohyblivost těchto dětí již tedy nevyplývá z experimentálního zaměření zdokonalování motorických činností. Tato pohyblivost je zde funkčním podnětem pro vývoj svalstva, a to zejména kosterního a hrudního. Zdokonaluje se i pohyb kloubů, zvyšuje se rychlost a zmenšuje unavitelnost. V pohybech se čím dál více uplatňuje drobnější svalstvo a tím se motorika stává půvabnější, rytmičtější a začíná být charakteristická pro dětskou osobnost. Tak je tomu např. u chůze, která se přibližuje chůzi dospělého (asi okolo 6 ti let). Záměrně vedená pohybová výchova, zvláště pak ve spojení s hudbou, může neobyčejně podtrhnout tento vývoj ladnosti a elegance a přispět k jejímu celkovému estetickému vzhledu.

7.1. Zrakové vnímání

Zrakové vnímání – dítě tohoto období vnímá správný tvar i velikost předmětů i v měnících se podmínkách (např. v perspektivě). Naopak některé specifické zrakové vjemy – klamy – dítě vnímá silněji (má větší pocit klamu ...). Dítě také chybuje v odhadu délky (nadhodnocuje) a hloubky. Všeobecně se zde uplatňuje zvláštní způsob vnímání, tzv. synkretismus (do 7 let). Dítě získává vnímáním celkový dojem o složitém obrazci, neanalyzuje ho na části, nevytváří syntézu ze vztahů mezi částmi, neprovádí soustavnou explorační činnost. Ve zrakovém vnímání se učením nedosahuje v podstatě lepších výsledků. Teprve po sedmém roce vliv učení vzrůstá.

7.2. Sluchové vnímání

Ve sluchovém vnímání je však situace jiná. Např. v hudebním vývoji je toto období naopak rozhodující pro rozvoj hudebních schopností. To proto, že právě v tomto období se rozvíjí velmi intenzivně sluchový analyzátor a jeho diferenciatní schopnost. Ta např. vzrůstá do šesti let dvojnásobně. Rozvoj diferenciatní schopnosti je způsobován také rozvíjející se funkcí motorického analyzátoru a rozvojem schopností hlasového aparátu. Vytváří se spolupráce mezi sluchovou diferenciací výšky a adekvátním tvořením tónů v hlasovém ústrojí. Jsou zde však individuální rozdíly. V pátém a šestém roce se vytváří tonální citění, a to nejdříve durové, zpěvem lze uspišit i mollové. Naopak rytmické citění má své počátky v ranějších stádiích vývoje. Vývoj hudebních představ jde pak ruku v ruce nejen s rozvojem výše zmíněných schopností, ale i s rozvojem všeobecných duševních schopností, podporován systematickou hudební výchovou, hlavně zpěvem. Hlasový rozsah rovněž v předškolním roce roste, i když se nemají možnosti dětského hlasu přepínat, protože všechny hrtanové svaly nejsou dosud v plné funkci.

8. Zvuky kolem nás

Přirozenou součástí našeho životního prostředí je určité množství hluku. Na rozdíl od znečištěného ovzduší nebo vody zvýšená míra hluku způsobuje jak tělesné, tak psychické problémy. Hluk z intenzivní dopravy, houkání sanitek, pískání brzd či drásající zvuk sbíječky, vrtačky, motorové pily, travní sekačky – to všechno vnímáme jako nepříjemnou zvukovou zátěž, před kterou se chceme ukrýt. Jde o akustický smog, který ohrožuje člověka dnešní přetechizované společnosti téměř na každém kroku.

Mnohdy, aniž si to plně uvědomíme, jsme vystaveni hudebnímu smogu. To když se stáváme nedobrovolnými posluchači hudby v restauracích, obchodech, na ulici, v dopravních prostředcích. Hudba je zde zneužívána jako zvuková kulisa, před níž není úniku, stejně jako před zvukově předimenzovanými reklamami, které jsou cíleně zesilovány v rozhlase a televizi. S těmito „nešvary“ doby můžeme jen těžko něco udělat.....

Duševní vyrovnanost vyžaduje oázu klidu a pohody. Každý z nás hledá místo, kde může v tichu přemýšlet, tvořit, odpočívat, případně nerušeně dřímat. Také dítě potřebuje svou oázu klidu, a to nejen ve chvílích spánku. Potřebuje mít své prostorové a také akustické soukromí. Hrající televizor nebo jiný zvukový nosič dítě omezuje, vyrušuje ho v jeho dětském světě, brání mu v soustředění a prožívání sebe samého. Čím dál víc současných dětí trpí větší či menší mírou hyperaktivity, nedokážou se uvolnit, své přepětí vybíjejí agresivitou, neumějí zvládat své emoce. Jen s obtížemi se dovedou delší dobu soustředěně zabývat nějakou činností. Nepřispěli jsme k této roztěkanosti částečně i my způsobem života a kvalitou prostředí, které pro své děti vytváříme?

Pobyt v absolutním tichu by se pro nás stal po chvíli nesnesitelným. Různé zvuky jsou přirozenou součástí prostředí, v němž žijeme, informují o běžném koloběhu života. Některé z nich vnímáme jako velmi příjemné. Na naši psychiku působí blahodárně zejména zvuky přírodního prostředí. Odvíjejí se v různých frekvencích, které se nepřekrývají, a tak jsme schopni najednou vnímat šumění lesa, bzučení hmyzu, zpěv ptáků apod. Naslouchání této směsici zvuků uklidňuje, dává zažít pocit vyrovnanosti, pohody. Jsme – li vnímání otevřeni, postupně objevujeme další zvukové nuance, které nám zpočátku unikaly. Teprve soustředěným nasloucháním se ucho učí odhalovat jemné zvukové frekvence, naše mysl proniká hlouběji do zvukového spektra, sluchový „požitek“ je dokonalejší.

Naslouchání přírodním zvukům a hudbě má v sobě mnoho společného. Tím prvotním je vnitřní aktivita, soustředěné naslouchání a následně i snaha orientovat se v přicházejících zvukových podnětech.

Teprve životní zkušenost nás naučila porozumět zvukům kolem nás. Doléhá – li otevřeným oknem šumění listů na stromech, zpěv ptáků, bzučení včel nebo zurčení potůčku a z dálky volání kukačky, víme i se zavřenýma očima, že jsme nablízku přírodě. Je to hudba lesa, čistá průzračná nálada letního podvečera. S jistotou

porozumíme i kontrastní zvukové scenerii: ruch aut z ulice všechno přehluší, na chvíli ustává a naši mysl upoutá pravidelný tikot hodin nad kuchyňskou linkou.

Tak jako rozumíme zvukům kolem nás pro jejich výraznou charakteristiku, můžeme porozumět i řeči hudby. Je třeba jen naslouchat.

8.1. Zvukové inspirace

Víte o tom, že domácnost je plná hudebních nástrojů? Nemyslím tím klasické nástroje kytaru, klavír, flétničku, housle nebo akordeon (i když je úžasné, pokud máte některý hudební nástroj doma, a dokonce na něj dovedete zahrát). Mám na mysli předměty denní potřeby, které se mohou při trošce fantazie a zručnosti rozezvučit, a stát se hudebním nástrojem. Ve své knize to krásně popisuje Alena Tichá a Milena Raková. Když se dobře rozhlédnete kolem sebe, zjistíte, že vše může znít, něco výše a krátce (např. cinknutí lžičkou do skleničky), něco hluboce a déle (úder vařečkou do velkého hrnce), případně můžete délku zvuku řídit (vrčení vysavače). Některé nástroje si můžeme snadno vyrobit, např. zkuste brnkat prstem na gumičku nataženou přes kalíšek od jogurtu. Vyrobité – li „brnkokalíšků“ víc, zjistíte, že některé znějí výše, jiné níže, ale některé úplně stejně. Jindy můžete nasypat hrášek do prázdné plastové lahvičky nebo rýži do obalu z „kindervajička“ a máte skvělé rumba – koule, s nimiž můžete potřásat rukou v rytmu písničky. (Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími, 2007)

I vycházka do přírody přináší mnohé zvukové inspirace, např. lze hrát na tyčky plotu, po kterých přejedeme klacíkem, ťukat o sebe spadány mi oříšky, z nichž jste právě snědli jádra, „hrát do kroku na kamínky, které jste našli na cestě, na klacíky ulomené z pokáceného stromu, foukat na stéblo trávy. A jak krásně zní písťalka vyřezaná z vrbového proutku!

Všechny domy, zahrady, lesy a louky jsou plné hudebních nástrojů. Jen chodit, rozhlížet se a vyzkoušet! Učme děti vnímat zvuky kolem sebe – možná že pak již nebudou tolik bouchat dveřmi, budou citlivější ke svému okolí.

Zastavme se s dětmi a naslouchejme zvukům kolem nás. Zavřeme přitom oči. Povídejme si o představách, které v nás zvuky vyvolaly. (Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími, 2007)

Citlivost našeho sluchu se následkem civilizačních vlivů postupně snižuje. Okolí nám vnucuje stále silnější zvukové dávky (např. zesílené reklamy v televizi a rozhlase). Ucho otupělé zvukovým smogem se brání přetížení, podvědomě se učí neposlouchat. Přestává rozlišovat a třídit zvukové informace, a tak hudbu vnímá pouze jako zvukovou kulisu. Sluch zaujme jen výrazná, často se opakující melodie, nápadný rytmus nebo zajímavý text. Ve složité hudbě se dítě neorientuje. Ta je pro ně jen směsicí zvuků – dalším hlukem, kterému se podvědomě brání.

Proto je tak důležitý zpěv rodičů (třeba jen jednoduché prozpěvování na dvou tónech), který provází kolébání, chování či houpání děťátka v náručí. Miminko soustředěně naslouchá matčině hlasu, očima sleduje její obličej. Pokouší se napodobovat pohyby jejích rtů, přitom svůj hlásek různě moduluje. V tomto tichém „rozhovoru“ oba velmi silně prožívají intimní atmosféru lásky, porozumění, klidu a bezpečí. Pro oba je to velmi příjemná chvíle, k níž se rádi vracejí. Dítě se učí naslouchat matčinu, ale i svému hlasu. Samo si pak v postýlce „opakuje, hraje si se svým hláskem, brouká si, pouští se do odvážných hlasových akrobacií. Není – li rušeno, je schopno vyzpívat celé „arie. (Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími, 2007, str. 11)

9. Hra

V předškolním věku děti tráví většinu času ve hře. Při pozorování hrajícího si dítěte je jasné, že mu hra poskytuje všestranné uplatnění jeho aktivity a že od něho vyžaduje nespočetné množství pohybových úkonů i mnoho duševního úsilí. Při hře se výrazně projevují jeho dětské sklony a záliby, znalosti a dovednosti i povahové rysy. Pro tyto vlastnosti je hra pro dítě předškolního věku jakožto prostředek k rozvoji jeho osobnosti.

Malé děti se, jako jiná mláďata v přírodě, učí především hrou a napodobením. Hra je pro ně nejhlavnější a nejdůležitější činností, je projevem jejich touhy poznávat a osvojovat si každou novou zajímavou zkušenost. Děti si ve hře ověřují různé způsoby jednání a uplatňují plno tvůrčích nápadů, jak píše Susann Millarová v knize Psychologie hry (1978) „Dítě se při hře stává společenským a rozvíjí se jeho city“. Fantazie se v napodobivých hrách prolíná se skutečností a vznikají tak příběhy, ve kterých dítě vystupuje jako kladný hlavní hrdina. Velmi svým příběhům věří a je ochotno o jejich pravdivosti přesvědčovat i druhé. (Lidové písničky a hry s nimi, 1999)

Při napodobivých hrách také začíná chápat, co je hra a co práce, a projevuje zájem o skutečné činnosti, chce si je zkusit „doopravdy“. Vyjdeme – li mu vstříc, může si záhy osvojit dovednosti, které mu budou později v životě velmi užitečné. S. Millarová vyzdvihuje i pozorování činnosti, kterou provádí dospělý, zvláště když si ji pak může zkusit dítě samo.

Předškolní děti si už zhruba od čtyř let nehrají samy. Spolupracují se dvěma nebo se třemi vrstevníky, později s pěti až se sedmičlennou skupinou. Ve hře sledují hlavně své uspokojení, skutečné kolektivní cítění se u nich rozvíjí až v raném školním věku. Hry s ostatními rozvíjejí u předškoláků schopnost aktivního jednání, komunikace, děti v nich překonávají infantilní závislost, egocentrismus, začínají se osamostatňovat. Ve hře naplňují svá přání a potřeby (citové odezvy, jistoty, sdílení, sebeuplatnění) a to vše vede ke zdravému duševnímu a fyzickému vývoji.

Hra, která je příliš proorganizovaná, přestává být hrou. Když je každý pohyb, slovo, každý zvuk přesně určen, může někdy docházet k manipulaci. Děti potom jednájí bez vnitřní účasti, s odstupem a jde jen o uspokojení ambic vedoucího. Při tvořivých hrách děti řeší situace naopak podle „svého gusta“. Mohou si samy vybrat předměty a spoluhráče, které potřebují pro svou hru a přebírají postupně role scenáristů, režisérů i herců. Dospělý už jen udává rámeček a usnadňuje průběh hry. Smyslem takové hry je prožít si něco zajímavého, nového, poznat a porozumět. Proces je důležitější než výsledek. Získané schopnosti budou pro děti cenné i po letech v běžném životě. (Lidové písničky a hry s nimi, 1999)

9.1. Hry se zpěvem

Dětské hry jsou velmi mnohotvárné a bohaté. Přes jejich různorodost jsou rozděleny do dvou skupin. Do první skupiny patří hry, které si děti vytvářejí samy pod vlivem dojmů z prostředí podle potřeb a stupně svého rozvoje. Druhou velkou skupinu tvoří hry, které si děti osvojují již hotové. Tyto hry mají přesně stanovený obsah a určená pravidla. Do této druhé skupiny patří i hry se zpěvem.

Děti předškolního věku si hrají hry se zpěvem s oblibou proto, že jim poskytují radostné zážitky a umožňují oddávat se činností, které je těší. Děti se rády pohybují, mají zálibu v rytmičnosti slova, hudby i pohybu, rády měří své síly a napodobují jevy okolního světa i činnosti dospělých, kteří jsou jim vzorem. Poněvadž hry se zpěvem

uspokojují tyto dětské potřeby a přinášejí dětem radost, děti si je vyžadují a hrají je se zájmem a chutí.

Když si dítě hru se zpěvem osvojuje, prožívá všechny její kladné hodnoty. Hra se zpěvem dává dětem především silné zážitky. Není pochyb o tom, že každá hra působí na dětskou vnímavost, avšak ve hrách se zpěvem je citový účinek vystupňován a znásoben tím, že je v nich skutečnost znázorněna prostřednictvím umění, což dodává dětským prožitkům zvláštní hloubky a síly. Ve hrách se zpěvem přicházejí děti do styku s uměleckým zobrazením některých jevů a dějů ze skutečnosti a jsou uváděny do hudební a taneční kultury našeho národa. Tím se v nich pěstuje estetické cítění a rozvíjí se cit pro krásu v hudbě, řeči a pohybu. Mají tedy hry se zpěvem především vliv na estetický rozvoj dětí.

Dětské lidové hry vzbuzují u dětí lásku k přírodě, úctu k lidem a k jejich práci, optimismus a radostný vztah k životu.

Téměř všechny hry se zpěvem jsou hry kolektivní. Děti v nich provádějí různé činnosti společně ve větších nebo menších skupinkách. Společná činnost zesiluje a prohlubuje dětské zážitky, a to vzbuzuje potřebu dětí hrát si v kolektivu. Mimo to prožívají děti ve hrách se zpěvem složité vzájemné vztahy. Např. v mnoha hrách je třeba si vybrat spoluhráče. Tato volba se obvykle řídí sympatiemi dětí, k sobě navzájem. Tak se ve hrách utvářejí a posilují vzájemné přátelské svazky mezi dětmi.

Hry se zpěvem mají i kladný vliv zdravotní. Při provádění pohybů a zpěvu zvyšuje se celková činnost dětského organismu, zejména dýchací pohyby se stávají vydatnějšími. To má vliv na větší prokrvení plicní tkáně, na zvýšení krevního oběhu a na činnost srdeční. Pohyby se zpěvem zpevňují pohybové koordinace a přispívají k ladnosti a ušlechtilosti pohybů.

9.2. Historie her se zpěvem

Význam hudby v psychickém vývoji dítěte vysvětlil již J. Á. Komenský: „Musica maxima nobis naturalis est.“ (Hudby je naší přirozenosti nejbližší.) Před více než třemi sty lety opřel ve svém „Informatoriu školy mateřské“ výchovu o hudební prvky. Všiml si raných rytmických projevů dítěte, spojených s říkadly a popěvkou, které jsou vlastně i prvním elementárním projevem hudební činnosti, vycházel ve své pedagogice z přirozené dětské zvědavosti, z touhy po činnosti a z radosti ze zvuků, ze znějících tónů

a jejich barvitosti. „K prvním pěveckým pokusům přidají rodiče píšťalku, buben, housličky dětské, aby děti sobě pískali, břinkali, drnkali a tím i sluch k rozličným hlaholům oblomovali a v něčem následovali zvykaly ...“

Moderní pedagogika a psychologie potvrzuje téměř jednomyslně myšlenku Komenského, že nejlépe se malé děti učí hrou. To platí i pro oblast hudby, kde se nabízejí lidová říkadla, hádanky, popěvky a národní písně. Že v této ověřené zkušenosti není nic staromileckého ani překonaného, dosvědčují vysoce kvalifikovaní odborníci. Jeden z předních hudebních pedagogů naší doby G. Neugauz o tom řekl: „Jakmile dítě reprodukuje první melodii, je třeba nevyhnutelně dosáhnout, aby první interpretace byla výrazná, aby charakter hry odpovídal přesně povaze dané melodie. K tomu mohu obzvlášť doporučit lidové melodie, ve kterých je emocionálně poetický prvek mnohem výraznější než v nejlepších instruktivních skladbách pro děti.“

10. Klíčová postavení v hudbě

Z MŠ by si měli žáci přinést některé rytmické dovednosti. Je to dovednost reprodukovat rytmus písně, metrum (pro žáky doby) a takty. Pokud to žáci nedovedou, je nezbytné u nich základní rytmické dovednosti velice rychle vybudovat a dále rozvíjet. Začíná se reprodukcí rytmu písně - při zpěvu písní žáci tleskáním na každou slabiku reprodukují rytmus zpívané písně. I když pro některé žáky je to náročný požadavek, musíme u všech dosáhnout rytmické dokonalosti a nespokojit se s nerytmickým tleskáním.

10.1. Rytmus

Rytmus má v hudbě klíčové postavení. Bez rytmu je hudba prakticky nepoužitelná. Přitom smysl pro rytmus se u dítěte rozvíjí ze všech schopností nejdříve, takže ve školním věku je už značně rozvinutý a dovoluje nám, abychom všemu, co v hudební výchově zpíváme či hrajeme, učili podle not. Při použití správné metody baví rytmus i ty žáky, kteří jinak ve zpěvu nevynikají. (Sylaby přednášek z metodiky hudební výchovy, 1988)

10.2. Melodie

Melodie je čára (linka), která může být plynulá, přerušovaná, rozdrobená v tečky, může se klenout v širokém oblouku nebo naopak poskakovat přerývavě různými směry. Melodická linka může být vedena samostatně, jindy ji však stejná melodie může v odstupu následovat v kanónu („chodec a jeho stín“), někdy běží dvě melodie souběžně – v určitém tónovém odstupu – a znějí spolu jako dvojhlas („dva zapřažení koničci“), nebo se proplétají („copánek z různobarevných nití“), jdou si naproti, potkávají se, rozcházejí, honí se atp. Emocionální účinek melodie se stupňuje ve spojení s dynamikou (např. vyklenutá melodie provázená stupňující se dynamikou nás vynáší jakoby do prostoru). Ve výstavbě melodické fráze a jejího účinku na naše emoce hraje velmi důležitou roli rytmus a tempo (výrazný rytmus dodává melodii hybnost, energii, monotónní naopak navodí útlum, rezignaci). Neméně důležitý je i způsob provedení hudební fráze. To znamená, zda jsou tóny melodie plynule vázány (legato), odděleny (nonlegato), nebo znějí úsečně (staccato). (Zpíváme a nasloucháme hudbě s nejmenšími, Milena Raková, Ljuba Štíplová, Alena Tichá, 2009, str. 149)

Při reagování dětí na postup melodie pro změnu použít glissandového rozpětí vlastního hlasu (jak s přesvědčivým účinkem předvedl, před časem v Praze Švýcar p. Chapuis): děti pažemi naznačují a spolu zpěvem se připojují, alespoň se o to pokoušejí. Je to změna a konec konců malá gymnastická hlasová rozcvička, která není na závadu, jestliže se dělá s úměrnou intenzitou a návratem do střední hlasové polohy. (Za písničkou ještě jinak, Věra Branislavová, 1974, str. 15)

10.3. Dynamika

Dynamika (tj. intenzita zvuku a její proměny) je pro dítě velmi sdělný hudebně výrazový prostředek. Mnoho napoví, protože bezprostředně působí na naše emoce i fantazii. Síla tónu a její proměny vyvolají pocity a s nimi spojené představy – např. napětí, klidu, radosti, ale i stupňujícího se nebezpečí, výbuch štěstí atp. Dynamika mnohdy navozuje velmi jasné představy prostorové (např. když zvuk zesiluje, máme pocit přibližování, naopak vzdalování je spojeno s ubýváním zvukové intenzity), a dokonce o představy světelné (rozsvícení, zjasnění zvuku – zesilování: při zeslabování naopak máme dojem tlumení světla, zhasínání). (Zpíváme a nasloucháme hudbě s nejmenšími, Milena Raková, Ljuba Štíplová, Alena Tichá, 2009)

11. Nástroj

Každý hudební nástroj nebo zpěvní hlas vykazuje určitou zvukovou barvu, která ho charakterizuje. U téhož nástroje se často barva proměňuje s výškou tónů (vysoká poloha navozuje představu světla, lehkosti, veselí atp., hluboká naopak smutek, únavu, tíži, temné odstíny). Na proměny nálad má vedle barvy vliv i harmonie (zjednodušeně řečeno: harmonie představuje vztah po sobě následujících akordů, které mohou být libozvučné, nebo nelibozvučné).

11.1. Barva a harmonie nástroje

Barva nástroje spolu s harmonií mohou vytvářet zvukomalebné motivy „vykreslující“ různé přírodní jevy (bouře, šumění lesa, bublání potůčku, svítání a východ slunce), ale též reálné zvuky (hlasy zvířat, odrazy míčku o zem atp.). Zvukomalba navozuje prostředí (prales, ples na zámku), přibližuje situaci (příjezd krále, zvonění rolniček poskakujícího šaška). Libozvučné souznění (konsonance) vyvolává pocit prohu. Opakování nebo pravidelné střídání dvou akordů v pianu navodí zklidnění, usínání, při pozvolném zesilování naopak toto opakování stupňuje představu vzrůstajícího napětí. Emocionálně silné bývají proměny disonance v konsonanci – po hádce přichází smír, po bouři zklidnění a slunný den a naopak.

Barva a harmonie spolu s ostatními výrazovými prostředky mohou vytvořit bohatý hudební obraz (např. obraz rozkvetlé louky – v hudbě slyšíme lehkost motýlích křídel, cítíme vůni květů, hřejivé paprsky sluníčka, příjemný vánek, cítíme pohodu a uvolnění).

Nebojme se poslouchat hudbu. (Zpíváme a nasloucháme hudbě s nejmenšími, Milena Raková, Ljuba Štíplová, Alena Tichá, 2009)

11.2. Hudba působí na naše emoce, probouzí představivost

Každý z nás je jiný: máme různé životní zkušenosti, jsme vybaveni různou mírou sluchové citlivosti i emocionálního prožívání. Proto představy, které se nám při poslechu stejné skladby odvíjejí, mohou být u každého z nás značně rozdílné – avšak zároveň, budeme – li o prožitcích vzájemně hovořit – i v něčem shodné. Zjistíme, že znějící hudba vyvolá obdobnou emoci. Např. burácivá hudba s melodií plnou skoků a nepravidelných rytmů u někoho vyvolá obraz strašlivé bouře na moři, jiný možná „vidí“ zběsilý rej čarodějnic, další vyposlouchá z hudby hádku nebo boj. Klidná, tichá hudby

plynoucí měkce z tónu na tón bude pro jednoho, ukolébavkou, druhý pocítí měkké houpání loďky na hladině rybníka, třetí má představu laskavého pohlázení. Různé představy, avšak společný emocionální podnět (v prvním případě pocit silného vzrušení, ohrožení, děsu: v druhém naopak pocit smíru, klidu, harmonie). Toto vědomí svobodného prožívání hudby nás zbavuje obav, že tzv. vážné hudbě neporozumíme. Pokud nám hudby nechá nahlédnout do našeho nitra, tj. vyvolá – li zážitek, jsme otevřeni přijímat hodnoty, které náš život obohacují. (Zpíváme a nasloucháme hudbě s nejmenšími, Milena Raková, Ljuba Štíplová, Alena Tichá, 2009)

Nástroj rozvíjí hudební vnímání dítěte rychleji, intenzivněji a hlouběji, neboť hra na hudební nástroj vytváří specifické hudební zážitky, které nelze získat jen zpěvem nebo poslechem hudby.

Rozhodující v celé práci je osobnost učitele, jeho schopnost navázat kontakt s malým dítětem, a zvláště jeho umění vyvolat hudební emoci citovou účast dítěte.

12. Nadšení pro hru na nástroj

Je zvláštní, jak je člověk nakloněn hledat v nové ideji, s níž se potká, něco dobrého, co mu možná ulehčí a příjemněji život. To nejmenší, co v ní hledá, je, aspoň na počátku, naděje. K těm hledajícím patří i učitel, který doufá, že s touto novou ideou se bude lépe dařit jemu i dětem. Je to jako medikament, od něhož očekává úlevu, aniž pro novou cestu cokoli udělá. Kolik takových cest ostatně svět kolem nás slibuje. Tak se z dálky jeví téměř každá metoda, než člověk pozná, že musí udělat také něco sám se sebou, a pak se stává, že ztrácí zájem i chuť. Cosi podobného prožívají také děti, které se pro něco nadchnou, například pro hru na nástroj, jehož zvuk, podoba i hráčovo zaujetí se jim líbí. Když jsou pak k nástroji připoutáni a on od nich vyžaduje obět' v podobě času a každodenní práce, ztrácejí chuť a litují svého rozhodnutí. A přitom by stačilo jen překročit jistou hranici, kterou představuje třeba jen určitý technický problém, a cesta k radosti by se otevřela.

II. Praktická část

13. Cíl práce

V první části se zabývám hrou na tělo, rytmickými nástroji Orffova instrumentáře a hudebními nástroji, které jsou nejčastěji používané v MŠ. Dále pak instrumentálními činnostmi vhodnými k výuce HV v MŠ.

Ve druhé části zjišťuji současný stav nástrojového vybavení mateřských škol a možnosti využití instrumentálních činností při rozvíjení hudebních schopností dětí pomocí dotazníků.

14. Hry na tělo

Prožívání hudby vsedě v nehybném tělesném klidu je nutný požadavek pro nás dospělé, ale pro dítě jo to požadavek více méně nepřírozený. Pokud chceme v dítěti probudit silný dojem hudební, musíme počítat s tím, že si dítě u nás vyžádá bezprostřední pohybové pokračování. Veselá hudba se mu samovolně mění v taneční poskakování. A teprve až s pohybovým vyjádřením se dítě s hudbou plně ztotožní.

14.1. Chůze

Při nácviu písni se můžeme zpočátku doprovázet nejjednodušším rytmickým doprovodem a to je chůze. Nejdříve se nohy připojí k akci na místě a později, až děti zvládnou pravidelnou odměřenost, připojíme pohybový doprovod v chůzi.

Vycházím záměrně z chůze jako nejpřírozenějšího pohybového tvaru, jeho nepřerušovaná pravidelná přesnost počne po krátké době působit jako strojový mechanismus, dítě už nemusí myslet na odlišný úkon, pohybový stereotyp se mu dostává z vědomí do podvědomí a zpětně.

Počáteční obtíž tkví v tom, že dítě musí ovládnout tento základní pohyb tak, aby bylo v souhře jednak samo se sebou tj. aby bylo schopno se pravidelně rytmicky doprovázet k vlastnímu zpěvu – rytmicky zcela odlišnému – aby dokázalo být v souhře s ostatními dětmi, kdy všichni musí dělat totéž.

Zpočátku chodíme na místě, dále pokračujeme v kruhu. Udávám intenzitu kroků a vedu děti k tomu, aby jejich zpívaný projev neztrácel muzikantský švih a citlivost, a krokový doprovod musí být svou pravidelnou rytmičností vhodným doplněním.

14.2. Tleskání

Po zvládnutí chůze mohu připojit další variantu zábavného i užitečného procvičení písně. Na pokyn přestanou děti zpívat a pokračují pouze ve vytleskávání (vydupávání) rytmu písně. Oba úkony citlivě střídám s ohledem na celistvost slovních i hudebních celků. Poté mohu děti rozdělit na dvě skupiny, z nichž jedné je přidělen zpěv písně, druhé pak vytleskávání (vydupávání) jejího rytmu a obráceně, nejlépe při další sloce. Toto cvičení považuji za velmi důležité, protože se v dítěti podporuje a rozvíjí melodická i rytmická představivost, cvičí se paměť, tonální cit a reprodukční schopnost pěvecká. Tento úkon vede děti ke zvýšené pozornosti a soustředěnosti. Děti se stávají vnímavějšími a pozvolna si navykají na zvětšující se náročnost jiných, nových úkonů.

Tleskání se nejlépe daří, když levá ruka je nastavena dlaní vzhůru jako bubínek a o ni pak tleská pravá ruka jako palička. Tento jasný tón můžeme proměnit, když oběma dlaněmi sklenutými do tvaru „boudičky“ tleskáme proti sobě. Dosáhneme tak tlumeného tónu.

14.3. Pleskání

Pleskání je vlastně plácání dlaněmi do stehen, a to střídavě levou a pravou, nebo najednou oběma. Stejně jako tleskání se nejlépe daří vsedě, vestoje pak s mírným podřepem. Obojí zvuk je působivý, a když střídáme dynamiku, tedy slabě a silně, zesilujeme a zeslabujeme, stává se zvukem vskutku muzikantským.

14.4. Luskání

Luskání dosáhneme sklouznutím prostředníčku po palci do dlaně. To je mimořádně zajímavá zvuková barva, technicky obtížnější, ale dětem se líbí. Luskáme oběma rukama.

14.5. Dupání

Dupání má celou řadu variant. Při nejvýraznější mírně zvedneme nohu v kolenou a dopadneme na celé chodidlo, střídavě levou a pravou vsedě jako při chůzi. Vhodný, půvabný a zvukově účinný postoj při hře na tělo se dá přirovnat k tanci vsedě, tedy ne strnule, ale uvolněně, se zjevnou chutí a radostí. Důležité je nechávat tuto aktivitu pouze jako abstraktní rytmické cvičení, ale jako plnokrevný hudebně-pohybový projev.

14.6. Hra na echo

Hra na echo je přesné opakování rytmického motivu. K jednotlivým dvoutaktům se vracíme častěji, aby se jejich kombinace stala pro děti něčím samozřejmým, téměř mechanickým. To, co si osvojíme ve hře na tělo, si pak snadno „přeložíme“ do hry rytmických nástrojů a později do melodických zvonkoher, xylofonů a metalofonů a do tympánů, které děti zvláště milují.

Protože hra na echo je záležitost sborová, opakujeme obtížnější rytmus několikrát, až jej všichni zvládnou, což zjistíme prostým pohledem do řad dětí. Zpozdilý hříšník, kvůli němuž rytmus opakujeme, vlastně ani nebude vědět, že je to kvůli němu. Až děti zvládnou nástroje potřebné k této hře, zahrajeme si na tělo tak, že budeme kombinovat všechny vyluzované zvuky. *Dupnutí* chápeme jako „tón“ nejhlubší, vyšší je *plesknutí*, ještě vyšší je *tlesknutí* a nejvyšší pak *lusknutí*. Tělo je třeba před každou takovou hrou dobře vyladit – sedíme při tom rovně, hlavu vztyčenou, ruce uvolněně.

Celá hra probíhá bez přerušení jako jeden proud hudebního zvuku. Důležité je, jak učitelka svůj projev prezentuje: nechť je to z její strany onen „tanec vsedě“, pěkný k napodobení na pohled i ve zvuku, a je odstíněn též dynamicky. Ať to není strnulé rytmické cvičení, ale zjevná radost z pohybu, která je pak pro děti nakažlivá.

15. Orffovy nástroje

Již Komenský v Informatoriu školy mateřské radí matkám, aby dětem daly hudební nástroje, bubínek, píšťalku, třmínek (=triangl) nebo husličky dětinské, aby se děti seznámily s jejich zvukem a oblíbily si je. Je proto správné, že i v novém kurikulárním dokumentu (RVP PV) je tato složka zahrnuta do vzdělávacího obsahu a že je

vyžadováno její využívání v hudebně výchovném procesu po celou dobu vzdělávání v MŠ.

Dnešní materiální podmínky umožňují několik různých způsobů, jak zapojit hudební nástroje do hudební výchovy. Jako nejznámější je **orffovské pojetí**, které používá snadno ovladatelné nástroje k doprovodu písní a tvorbě jednoduchých skladbiček.

Orffovy nástroje

Patří sem například:

- ⊙ ozvučná dřívka
- ⊙ dřevěný blok
- ⊙ bubínek
- ⊙ tamburína
- ⊙ triangel
- ⊙ činelky
- ⊙ xylofon
- ⊙ metalofon

OZVUČNÁ DŘÍVKA

- též název hůlky
- používají se po dvou

DŘEVĚNÝ BLOK

- zvuk vyluzujeme úderem dřevěné paličky

BUBÍNEK

- asi na 5cm vysokém dřevěném rámu (lubech) je na jedné straně napjatá blána
- na nástroj se hraje buď konečky prstů, nebo paličkou

TAMBURÍNA

- je o něco větší než bubínek
- v lubu je volně zasazeno 6 – 8 párů kovových činelků
- vyrábí se buď s blánou, a hraje se buď úderem do blány, nebo dlaní
- nebo bez blány, kdy zvuku docílíme potřásáním

TRIANGL

- je vyroben z ocelové tyče ohnuté do tvaru trojúhelníku se zaoblenými rohy a jedním otevřeným úhlem
- dodává se ve třech velikostech 15, 20 a 25cm
- při hře je volně zavěšen a rozehvívá se malou kovovou tyčinkou

ČINELKY

- činelky neboli prstové činelky jsou dvě kovové destičky, většinou mosazné, rozechvívané úderem o sebe
- hráč je drží v ruce za poutka na prstech

XYLOFON

- xylofon se skládá z dřevěných ozvučných tělísek
- rozezvučují se dřevěnými kladívky
- na xylofon můžeme zahrát melodii

METALOFON

- metalofon je podobný xylofonu
- skládá se z kovových ozvučných tělísek
- mají zvuk jako zvonečky
- rozezvučují se dřevěnými kladívky
- na metalofon můžeme také zahrát melodii

16. Ozvučené pomůcky

Situace v hudebním školství na mateřských školách není zrovna k potěšení, a tak se učitelé snaží, ukázat dětem i jiné možnosti. Rytmické nástroje si můžeme vyrobit samy.

- plechovky
- sklenice prázdné, nebo naplněné pískem, rýží, hrachem
- plastové lahve prázdné, nebo plněné
- dřevěné hůlky, paličky
- dřevěné kostky
- plechové poklice
- plechová drhla atd.

17. Hudební nástroje používané v MŠ

Dodatečné pořízení orffovských melodických nástrojů je dnes velice nákladné a školy na ně peníze nemají. A tak dochází k jejich nahrazování levnějšími, ale zato mnohostrannějšími nástroji elektronickými (keyboardy, klávesy), se kterými se pak pracuje orffovskými postupy,

Nejčastěji používané hudební nástroje v MŠ

- flétny
- klavíry
- kytary
- keyboardy

18. Instrumentální činnosti

Obecné cíle k integrovanému bloku z RVP PV

- vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem
- zpřesňování a kultivace smyslového vnímání
- užívání všech smyslů
- rozvíjení pohybových dovedností
- rozvoj komunikativních dovedností, verbálních i neverbálních
- kultivace paměti, pozornosti, představivosti a fantazie
- rozvoj schopností a dovedností vyjádřit pocity, dojmy, zážitky
- podpora základních kulturně společenských postojů, návyků a dovedností dítěte
- rozvoj kulturně estetických dovedností produktivních i receptivních
- vytvoření základu estetického vztahu ke světu, k životu, ke kultuře a umění

Konkrétní očekávané výstupy

- zapojit do vnímání sluch
- reagovat na dirigentská gesta
- doprovodit zpěv na hudební nástroj

- být vnímavý a mít kladný vztah k hudebním činnostem
- mít radost ze zpěvu
- výtvarně zobrazit hudbu
- spolupracovat ve skupině, být tvořivý
- věnovat pozornost vlastním prožitkům i prožitkům druhých

18.1. Co je to hudba

Vyprávění učitelky

Co je to vlastně hudba? Je to jazyk, kterým můžeme povědět všechno i beze slov. Lidé mluví různými jazyky a nerozumí jiné řeči, pokud se jí nenaučí. Hudbu znají lidé na celém světě a mohou si v ní porozumět.

Je ráno, zvoní budík, přímo řinčí! Já vím, tenhle zvuk nemáme moc rádi. Musíme vstávat. Z koupelny je slyšet šplouchání vody a bzučení holicího strojku nebo hučení fěnu. Z kuchyně se ozývá cinkot nádobí a rádio, které hlásí přesný čas. Tatínek s maminkou nechtějí přijít pozdě do práce. S dalším nasloucháním je konec, ve dveřích stojí maminka a říká, že máme vstávat. Je ráno a už nás vítá celá škála zvuků. Na cestě do školky nás provázejí zvuky - vrčení aut, cinkání tramvajů, hlasy lidí, pokřikování dětí, zpěv ptáků.

Všichni se od narození pohybujeme ve světě zvuků. Patří k našemu životu jako voda a vzduch. Zvuky mohou mít různou sílu. Síla zvuku se může měnit. Když máme dobrou náladu, chováme se hlučně, smějeme se, zpíváme si, výskáme. Ale když něco provedeme nebo jsme smutní, tak jsme potichu jako myšky. Tatínek s maminkou k nám mluví potichu, když jsme hodní, ale když něco provedeme, tak mluví mnohem hlasitěji než obvykle, dokonce křičí. Zpívat se dá také tiše nebo nahlas, dokonce i kamarád mluví tišeji, když promluví vedle v místnosti, než když je přímo u nás.

Činnosti

- zpíváme libovolnou píseň nahlas a potom potichu
- vyzkoušíme i zpěv skupinky dětí za zavřenými dveřmi
- předvedeme, jak reagujeme při dobré náladě a při smutku

Básně o zvucích

Signál sanitky

Houkáním si cestu klestí,
pomáhá při neštěstí.

Ťukání na dveře

Když se ozve nenadále,
řekneme vždycky slušně - "dále".

Píšťalka rozhodčího

Takhle přece píská stále
pan rozhodčí při fotbale.

Vlaková píšťalka

Dřív, než do tunelu koukne,
nebojácně párkrát houkne.

Zvoní telefon

Slyšíš? Telefon se hlásí -
kdopak nám to volá asi?

Zvuk pily

Pila se nám právě chlubí,
že má ostré všechny zuby.

18.2. Co je ticho

Vyprávění učitelky

Ticho označuje nepřítomnost jakéhokoli zvuku. V živé přírodě však úplné a dokonalé ticho neexistuje. I když v klidu ležíme, uslyšíme zvuky - bzukot komára, mouchy. Když se unaví i oni, vnímáme jakési podivné šumění, ani nevíme, odkud se ozývá, a stále zní v uších. To hučí proud krve v našem těle a hlásí, že žijeme. Můžeme uslyšet i tlukot svého srdce.

Činnosti

Děti si lehnou v herně na koberec, zavřou oči a poslouchají zvuky, které se ozývají ve školce i za oknem budovy. Po chvíli se posadí a sdělují si zážitky.

Stejné cvičení (bez ležení) můžeme zkusit při pobytu venku. Děti naslouchají zvukům svého těla, mohou si poslechnout srdce svého kamaráda.

Hra - uši místo očí

Pomůcky

- paraván (závěs)
- sklenička
- lžička
- dřevěné kostky
- voda k přelévání
- zvonek
- papír

Učitelka za paravánem (závěsem) pomocí uvedených předmětů vytváří zvuky a děti mají za úkol sluchem poznat, který předmět použila.

18.3. Co jsou tóny

Vyprávění učitelky

Hudebním zvukům říkáme tóny. Jsou vysoké a nízké. Záleží na tom, na jaký předmět ťukneme, z čeho je vyrobený a jak je veliký. Důležité je i to, jestli je dutý nebo plný.

Činnosti

- zazvoníme na velký a malý zvonek
- můžeme ťukat na předměty kolem nás (skříň, stůl, židle, okno, závěs, kostkami o sebe apod.), zjistíme, které předměty hezky znějí, a můžeme je později využít jako nástroj při doprovodu písničky
- do stejných sklenic připravíme různé množství vody a cinkáme na ně lžičkou, můžeme si je "naladit" a zahrát na ně melodii

Hra – Kdo uhodí do bubínku

Učitelka drží bubínek ve výšce doskoku dětí ve vzdálenosti asi pěti metrů od nich. Děti stojí v řadě naproti učitelce. První dítě má paličku, utíká k učitelce a snaží se bouchnout do bubínku. Poté se vrátí, předá paličku dalšímu v řadě a postaví se na konec. Hra se opakuje, než se vystřídají všechny děti. U starších dětí se mohou udělat závody dvou družstev.

18.4. Zvuky mají barvu

Vyprávění učitelky

Je přirozené, že svět kolem sebe vidíme barevně. Obloha je při pěkném počasí modrá, sníh v zimě jiskřivě bílý. Je to ta nejmodřejší modrá a nejbělejší bílá barva.

Ale i zvuky můžeme vidět barevně. Tatínek má hlas hluboký. Někdy říkáme temný. Maminčin hlas je vyšší - jasný. Když spolu dva lidé mluví nebo zpívají, rozeznáme je právě podle barvy hlasu. A právě tak rozlišujeme i hudební nástroje.

Činnosti

Hra - Přiřad' zvukům skutečné barvy

Učitelka řekne zvíře, děti napodobí jeho zvuk a přiřadí mu barvu dle fantazie. Například - *Jakou barvu má hlas medvěda? Jakou hlas ptáčka? Jakou hlas kočky?*

- hudební nástroje, například klavír, housle, flétna, kytara; zahrát dětem stejnou písničku na každý nástroj zvlášť, porovnávat, na jaký nástroj zní daná píseň nejlépe, uvědomit si, že každý nástroj zní jinak
- rytmické nástroje, např. hůlky, bubínek, tamburína, triangel, činely, rolničky; zahrát rytmus stejné písně jednotlivě na nástroje; porovnávat, jak nástroje zní, ke kterým písním je přiřadit jako doprovod (tamburína - veselé písně do pochodu, triangel - pomalé písně o zimě apod.)

Hra - Na kukačku

Děti sedí v kruhu skrčmo, hlavu mají u kolen, ruce před obličejem. Jedno dítě jde za dveře. Učitelka pohlazením určí dítě, které bude kukat. Zavoláme kamaráda, který byl za dveřmi. Ten při příchodu řekne: "Kukačko, zakukej." Určené dítě odpoví: "Ku-ku." Kamarád má za úkol podle hlasu poznat dítě, které kuká. Mohou být tři pokusy.

Hudební zátiší

Dětem vytvoříme na stůl zátiší z dostupných hudebních nástrojů (např. buben, flétna, kytara). Dbáme na to, aby k nim stály čelem. Na čtvrtku papíru nakreslí rukou pouze obrysy. Poté si vezmou sklenici s vodou a štětec a linie nakreslené rudkou rozetřou po papíru, nástroje vybarví.

Nakresleme pocity z hudby

Bylo by dobré, aby si děti oblékly oděv, který mohou zašpinit. Potřebujeme prázdný prostor, stoly a židle proto odsuneme na okraj místnosti.

Pomůcky

- různé barvy v tubách (mohou být prstové, ale stačí Dekora)
- plastové tácky
- velký formát papíru (A1)
- pro každé dítě šátek
- CD relaxační hudby

Děti si na plastové tácky vytlačí barvy dle uvážení (doporučuji 3 odstíny), vezmou si papír a najdou si místo na zemi ve třídě. Učitelka jim zaváže oči a pustí CD s relaxační hudbou. Děti nabírají barvu z tácků prsty a rukama ji nanášejí na papír. Mají povoleno se občas na své dílo podívat.

18.5. Co je to rytmus

Vyprávění učitelky

Viděli jste někdy pochodovat vojáky? Velitel zavelí: "Pochodem, vchod! Levá - dva, levá - dva!" V tu chvíli zaduní na dlažbě stovky vojenských bot, seřazení vojáci se naráz dají do pochodu. Všichni pochodují stejně, dodržují jednotný rytmus.

Všechno, co se kolem nás děje, má svůj řád, říkáme mu rytmus. Každé ráno se probouzíme, myjeme se, snídáme, jdeme do školky, tam si hrajeme, jdeme ven, obědváme, odpočíváme, přijde pro nás maminka, doma si chvíli pohrajeme, navečeříme se, podíváme se na pohádku a jdeme spát.

Také v přírodě se pravidelně střídá jaro, léto, podzim a zima. A tak se vše neustále opakuje v pravidelném rytmu. Když si přiložíme ruku na levou stranu hrudníku, ucítíme rytmický tlukot našeho srdce.

Činnosti

Hra - Na hodiny

Děti stojí v kruhu a střídavě říkají: "Tik - tak, tik - tak ..." Jeden kamarád řekne: "Tik." A druhý vedle něho: "Tak." Neustále opakujeme, až to dojde k dítěti, které začalo. Obměny - Hra na tělo (např.: Jeden tleskne, druhý pleskne... Jeden tleskne, druhý dupne...). Snažíme se udržet pravidelný rytmus.

Hra - Na tamtamy

V pralese nemají telefon, proto se dorozumívají pomocí bubnu - tamtamu. Každý ze smluvených znaků se skládá z dlouhých a krátkých úderů. Jejich zvuk je slyšet daleko. Úkoly: *Zabubnuj na poplach, Zabubnuj, když nic nehrozí, Jak bys svolával kamarády ke hře?*

Učitelka má dvě kartičky, na jedné je nakreslená tečka, na druhé čárka. S dětmi se domluví, že když ukáže čárku, tak tlesknou dlouze, když tečku, tak krátce. Učitelka kartičky střídá pravidelně, poté nepravidelně. Vytleskávání jmen, slov, na dlouhou slabiku tleskneme dlouze, na krátkou krátce.

Zazpíváme libovolnou píseň, kterou doprovodíme hrou na tělo.

Zazpíváme píseň, k doprovodu využijeme rytmičné nástroje.

Píseň - Jede, jede vlak

Vytvoříme 3 skupinky dětí, které se drží za pas. Děti budou chodit v osminových dobách, na každou sloku vyjede jedna skupinka, ostatní 2 skupinky stojí, zpívají a "točí kola". Pochod dle doprovodu bubínku.

18.6. Co je to melodie

Vyprávění učitelky

Hluk, který způsobí pád kamínku na chodník, to ještě není hudba. Ptačí švitoření k ní má blíže. A když vedle sebe seřadíme několik tónů podle určitého řádu a dáme jim

rytmus, zrodí se melodie (učitelka zahraje na klavír ukázkou). Také naše řeč má melodii. Chvilí mluvíme hlubokým hlasem, chvíli vyšším. Když jsme rozzlobení, náš hlas skáče (ukazujeme prstem nahoru a dolů). Když říkáme něco klidně, naše hlasová křivka se téměř nepohne (ukazujeme prstem jemné vlnění). Nejjednodušší melodii mají dětská říkadla (říkáme: "Houpy, houpy..., Kolo, kolo mlýnské...", a ukazujeme prstem podle výšky tónů). Melodie může jít nahoru nebo také dolů.

Činnosti

- při vyprávění procvičujeme a ukazujeme prstem melodii slova
- nakreslíme schůdky a zpíváme píseň „Kočka leze dírou (melodie jde nahoru) a Kočka leze dolů (melodie jde dolů)“
- čmárání podle hudby - na každý stůl rozprostřeme balící papír, který stůl celý pokryje, doprostřed postavíme krabičku s barevnými voskovými pastelkami. Dětem pustíme známou klasickou skladbu (např. A Vivaldi - Čtvero ročních období). Děti mohou při kreslení stát a mají podle hudby čmárat, mohou měnit barvy pastelek. Umělecká díla vystavíme nebo použijeme jako pozadí pro další výtvarnou činnost, např. koláž.

18.7. Hudební skladatel

Vyprávění učitelky

Složitější hudební melodie jsou dílem hudebního skladatele. To je člověk, který vymýšlí melodie a dává jim podobu. Ale pozor! Skládat hudbu není jako skládat si oblečení! Znamená to, že hudební skladatel melodii vytváří, vymýšlí. Možná by bylo lepší říkat "hudební vynálezce". Tón a rytmus jsou nejdůležitější součástí hudby, stejně jako voda a sůl při přípravě polévky. Také skladatel vymyslí, jaké nástroje budou v jeho skladbě hrát, jestli bude skladba rychlá nebo pomalá. Každá kuchařka chce, aby její polévka chutnala. I skladatel si přeje, aby se jeho dílo líbilo.

Už jsme si řekli, že v hudbě existují vysoké a hluboké tóny a jsou různě dlouhé. Nezapisujeme je do řádků, ale do notové osnovy. Je to takový žebříček o pěti příčkách - notových linkách, kam se zakreslují noty. Vypadají skoro jako vlaštovky na podzim před svou dlouhou cestou do teplých krajů a usazují se na drátech elektrického vedení. Každá skladba má však zámek a odemknout ji může pouze klíč.

Činnosti

- ukázka not, podle kterých hrajeme píseň
- hra na jména - děti sedí v kruhu; učitelka zazpívá jednoduchým modelem "sol - mi" otázku: „*Jak se jmenuješ?*“ a ukáže na dítě; dítě odpoví stejně melodicky, např.: „*Jmenuji se Markétka*“; hra se opakuje, děti mohou vymýšlet melodie dle fantazie (jsme hudební skladatelé, vymýšlíme melodii)
- na velkém papíru je nakreslená stupnice i s houslovým klíčem (C dur); učitelka ukazuje noty, děti mají rozevřenou dlaň a napnuté prsty (5 prstů = 5 notových linek) a ukazují podle učitelky, kde nota "sedí", zda na lince nebo v mezeře

Houslový klíč

Notová osnova

Jste zvědaví, kam vás zveme?	Jestli víte, co to čmárá
Poslouchejte chvíličku:	na papír náš táta?
Tímhle klíčkem odemkneme	Jedna čára, druhá čára,
každou hezkou písničku.	třetí, čtvrtá, pátá...
	A už je hotová
	notová osnova.

Pohádka

Jak šla písnička na výlet

Bylo krásné nedělní ráno. Jedna malá, docela tichá písnička si vyšla na výlet. Cestou ji dohonil vítr. Zvědavě ji okukoval, poslouchal a za chvíli si s ní tiše pohvizdoval. "Ty jsi pěkná písnička," oslovil ji okouzleně, "opravdu se mi líbíš. Takovou veselou a milou písničku jsem už dávno neslyšel. Poletím s tebou třeba až na konec světa!"

Vítr vzal písničku lehounce na neviditelná křídla a uháněl s ní k dalekému obzoru. Míjely ptáky v lese, pilné včelky na rozkvetlých loukách, vážky nad rybníky, bublající potůčky a hučící řeky, pozdravovaly čepice kopců a vysoké klobouky hor, pestré

stavebnice vesniček a měst. Nejvíce se jim líbil pastelový oblouk duhy, který se směle rozkročil nad zeleným údolím.

"Drž se," zašeptal vítr písničky, "když se do duhy párkrát zavrtáme, budeme se třpytit a ty budeš možná i barevně zpívat".

Vítr nelhal. Všude tam, kam spolu doletěly, zůstala po nich nádherně zvonivá a třpytivá ozvěna. Večer, když slunce odešlo na druhý konec světa, když unavený vítr usínal ve větvích a tráva uléhala do chladivé rosy, broukala si celá země tu malou a veselou písničku. Písničku, která spokojeně oddechovala ve všech dětských postýlkách.

Motivace - přednes krátkých básní o nástrojích, které jsou v písni, ukázka obrázků

Basa

Kdopak ji to asi učí.
Že jen pořád brum, brum bručí.

Bubínek

Špatně se mu asi žije,
paličkou ho kde kdo bije.

Housle

Jen to zkuste, fidli, fidli.
V téhle kleci slavík bydlí.

Křídlovka

Jako kdyby křídla měla,
její píseň rozechvělá.

Metodické poznámky

Důležité je uvolnění dětí při zpěvu. Některé děti jsou při zpěvu strnulé, nemají uvolněná mluvidla, postoj, dochází ke křečovitému projevu. Před každým zpěvem se osvědčila tato cvičení:

- **uvolnění postoje** - děti stojí, ukážeme si, jak visí loutka, než vyjde na jeviště (předklon, ruce se volně pohybují u země, uvolněná je i hlava)
- **celkové uvolnění** - přijde pan loutkář a loutku oživí (poskakujeme, uvolňujeme ramena, paže, protřepáváme nohy)
- **správná artikulace, uvolněná mluvidla** - Kašpárek se diví (ruce přiložíme na lícní kosti a pohybujeme dolní čelistí směrem dolů, několikrát zopakujeme)
- **dýchání do břicha** - dáme ruce na břicho a ukážeme, jak se nafoukl Široký, když vypil jezero (při nádechu se nadýmá pouze břicho), ukážeme, jak mu břicho splasklo, když už vodu v břicho neměl (při výdechu se břicho zatahuje)
- **rytmická deklamace** - v jednom tónu zazpíváme píseň, ťukáme na prsty

Hra „Na kapelu“

Děti rozestavíme do půlkruhu jako orchestr a rozdělíme do 4 skupin:

- první skupina bude vydávat zvuk bubínku - bum, bum
- druhá skupina zvuk basy - brum, brum
- třetí skupina zvuk houslí - fidli, fidli
- čtvrtá skupina zvuk trubky - tradá, tradá

Učitelka je dirigent. Nejdříve se kapela naladí a jednotlivé nástroje předvedou své zvuky, jestli souzní. Poté učitelka - dirigent ukazuje na jednotlivé skupiny a ty předvádějí zvuky svého nástroje. Nejdříve jednotlivě, poté mohou hrát dva společně, střídat dvojice, nakonec hrají všichni dohromady. Úlohu dirigenta může převzít některé z dětí.

Píseň Muzikant (menší textová odlišnost od originálu)

Vybereme 4 děti (kapela) a přidělíme jim nástroje:

- basa - činel a palička nebo tamburína
- buben - bubínek a palička
- housle - hůlky
- trubka - prstové činely

Ostatní děti (sbor) stojí vedle kapely. Učitelka doprovází na klavír a zpívá s dětmi, ukazuje, který hudební nástroj bude hrát. Všichni zpívají píseň a při refrénu sbor napodobuje hudební nástroj, dítě z kapely doprovází zpěv na hudební nástroj (jednotlivě, podle toho, o kterém nástroji zpíváme). Při posledním refrénu hrají všechny nástroje. Děti vystřídáme.

Zpěv: Kdybych já měl basu, žil bych jako král, od časného rána na basu bych hrál.

Refrén: brum, brum, brum, brum, brum, brum, tady dady da, co ta basa bručí, co si povídá - ČINEL, TAMBURÍNA

Zpěv: Kdybych já měl buben, já bych bubnoval, že by na mě každý ve vsi huboval.

Refrén: bum a bum a bum a bum a bum a bum, bubeník hraje sobě i všem sousedům - BUBÍNEK A PALIČKA

Zpěv: Kdybych já měl housle jako cikáni, celý den bych hrál si v lese na stráni.

Refrén: fidli, fidli, fidli, fidli fidličky, co si skřivan zpívá, hrají housličky - HŮLKY

Zpěv: Kdybych já měl trubku, tákhle velikou, všechny bych vás těšil pěknou muzikou.

Refrén: tradá, tradá, tradá, tramtaratata, poskočte si děti jako kůzlata - PRSTOVÉ
ČINELKY

Zpěv: Zahrajeme všichni pěkně zvesela, umíme to také jako kapela.

Refrén: la, la, la,la - VŠECHNY NÁSTROJE

19.Rodina

Rodina je pro dítě to nejdůležitější co ve svém životě má. Velmi mě zajímá stav dnešní rodiny, jak se dítěti věnuje po hudební stránce. Vytvořila jsem dotazník pro rodiče dětí předškolního věku, který anonymně vyplnili.

Dotazník se týká poslechových činností a hudební výchovy.

Dotazník určený rodičům dětí navštěvujících mateřskou školu

Vážení rodiče,

jmenuji se Eva Pivoňková, studuji na Jihočeské univerzitě pedagogické fakultě obor Učitelství pro MŠ. Chtěla bych Vás požádat o vyplnění tohoto dotazníku. Dotazník je anonymní a poslouží ke zpracování mé bakalářské práce, která se zabývá tématem Instrumentální činnosti v hudební výchově dětí předškolního věku. Předem děkuji za spolupráci a čas, který vyplnění dotazníku věnujete.

1. MŠ navštěvuje můj / moje

- syn
- dcera

2. Jsou mu / jí

- 3 roky
- 4 roky

- 5 let
 - 6 let
3. Zpívá si Vaše dítě písničky naučené ze školky?
- ano
 - ne
4. Posloucháte s dětmi doma hudbu?
- ano
 - ne
 - trochu
 - výjimečně
5. Pokud ano, jakou nejčastěji (uved'te název CD nebo jiného nosiče podle pořadí oblíbenosti)
- -
 -
6. Zpíváte si také doma s Vaším dítětem?
- ano
 - ne
 - občas
7. Hrajete na nějaký hudební nástroj?
- ano, na který?
 - ne
8. Umožníte dětem hru na hudební nástroj? Přihlásíte ho do ZUŠ, nebo DDM?
- ano
 - ne
 - možná
 - ještě jsem o tom nepřemýšlel / a
9. Má Vaše dítě doma hudební hračky?
- ano a jaké?
 - ne
10. Máte doma nástroje z orffova instrumentáře?
- ano
 - ne
11. Sleduje Vaše dítě dětské pořady v televizi?
- ano
 - ne

19.1. Dotazníkové šetření

K dotazníkovému šetření bylo rozesláno 70 dotazníků, zpět jich bylo navraceno 55. Soubor respondentů jsou rodiče, jejichž děti navštěvují MŠ. Dotazník obsahuje 11 otázek, které mají charakter uzavřených otázek s možností několika voleb.

V grafu jsem vyhodnotila otázky, které mě nejvíce zajímaly.

Otázka č. 3, Zpívá si Vaše dítě písničky naučené ze školky?

Otázka č. 4, Posloucháte s dětmi doma hudbu?

Otázka č. 6, Zpíváte si doma s Vaším dítětem?

Otázka č. 7, Hrajete na nějaký hudební nástroj?

Z níže uvedeného grafu vyplývá, že děti doma zpívají písničky naučené ve školce z 61%. Rodičů, kteří si s dítětem doma zazpívají a k tomu poslouchají hudbu, vychází po 16 a 17%. Rodičů, kteří hrají na hudební nástroj je z celkového množství 6%.

Graf č. 1 Písničky

Zdroj: vlastní zdroj

Dále mě zajímaly otázky č. 8, **Umožníte dětem hru na hudební nástroj?**

Otázka č. 9, Má Vaše dítě doma hudební hračky?

Otázka č. 10, Máte doma nástroje z Orffova instrumentáře?

Z níže uvedeného grafu vyplývá, že většina dětí mají doma hudební hračky, o to méně nástroje z Orffova instrumentáře a většina rodičů u dětí předškolního věku není ještě rozhodnuta, zda nechají své dítě hrát v budoucnu na nějaký hudební nástroj.

Graf č. 2 Hudební nástroj

Zdroj: vlastní zdroj

19.2. Shrnutí výsledků výzkumného šetření

Z mého výzkumu jsem zjistila, že 87% rodičů není ještě rozhodnuta, zda dají své dítě hrát na nějaký hudební nástroj.

Předpoklad, že děti rády doma zpívají písničky, které se ve školce naučily, se mi potvrdil.

20. Učitelka v MŠ

Velký vliv na dítě má i mateřská škola, kterou dítě navštěvuje. Zajímala mě otázka, jaký je současný stav nástrojového vybavení mateřských škol a jejich využití instrumentálních činností při rozvíjení hudebních schopností dětí. Vytvořila jsem dotazník určený učitelkám mateřských škol.

Dotazník určený učitelkám mateřských škol

Vážené paní kolegyně,

jmenuji se Eva Pivoňková, studuji na Jihočeské univerzitě na pedagogické fakultě obor Učitelství pro MŠ. Chtěla bych Vás požádat o vyplnění tohoto dotazníku. Dotazník je anonymní a poslouží ke zpracování mé bakalářské práce, která se zabývá tématem Instrumentální činnosti v hudební výchově dětí předškolního věku. Předem děkuji za spolupráci a čas, který vyplnění dotazníku věnujete.

1. Jak dlouholetou praxi máte jako učitelka v MŠ?
 - do pěti let
 - do deseti let
 - více, jak deset let

2. Používáte s dětmi k poslechu písni audio nahrávky?
 - ano
 - ne

3. Pokud jste odpověděla kladně na předešlou otázku, specifikujte, jaké hudební žánry jim nabízíte?
 - relaxační hudbu
 - lidové písničky
 - „dětské písničky“
 - vážnou hudbu

4. Je Vaše MŠ, vybavena hudebními hračkami?
 - ano a jakými?
 - ne

5. Máte dostatečně vybavenou MŠ hudebními nástroji?
 - ano, jakými?
 - ne

6. Je Vaše MŠ vybavena nástroji orffova instrumentáře?
 - ano
 - ne

7. Hrajete na hudební nástroj?
 - ano, na který?
 - ne

8. Pokud hrajete na více hudebních nástrojů, preferují děti některý z nich více?
 - ano, který?
 - ne

9. Používáte v MŠ při hudebních činnostech Orffovy nástroje?
 - ano
 - ne

10. Umožníte dětem zahrát si na hudební nástroj? (Např. Orffovy nástroje)
 - ano, jaký?
 - ne

11. Jak často s dětmi ve školce muzicírujete, zpíváte?
 -

12. Ptáte se dětí, jak se jim písnička líbila? Co si při poslechu představovaly?
 - ano
 - ne

13. Pokud ano, jaké jsou jejich nejčastější odpovědi?
 -

14. Navštěvujete s MŠ hudební a divadelní představení?
 - ano
 - ne

20.1. Dotazníkové šetření

K dotazníkovému šetření bylo rozesláno 70 dotazníků, zpět jich bylo navraceno 60. Soubor respondentů jsou učitelky, které pracují v MŠ. Dotazník obsahuje 14 otázek, které mají charakter uzavřených otázek s možností několika voleb.

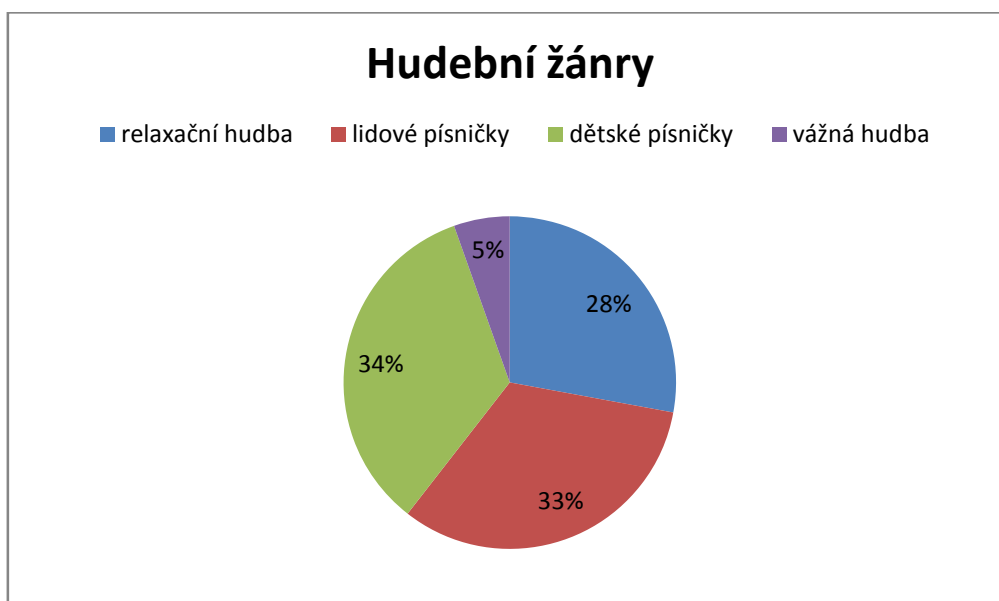
V grafu jsem vyhodnotila otázky, které mě nejvíce zajímaly.

Otázka č. 2, Používáte s dětmi k poslechu písni audio nahrávky?

Všechny učitelky napsaly ano a mě zajímalo, které hudební žánry nejvíce poslouchají.

Z níže uvedeného grafu vyplývá, že nejposlouchanější hudbou v MŠ jsou dětské písničky, poté hned lidová hudba a nejméně používaná hudba v MŠ je vážná hudba.

Graf č. 3 Hudební žánry

Zdroj: vlastní zdroj

Otázka č. 4, Je Vaše MŠ, vybavena hudebními hračkami?

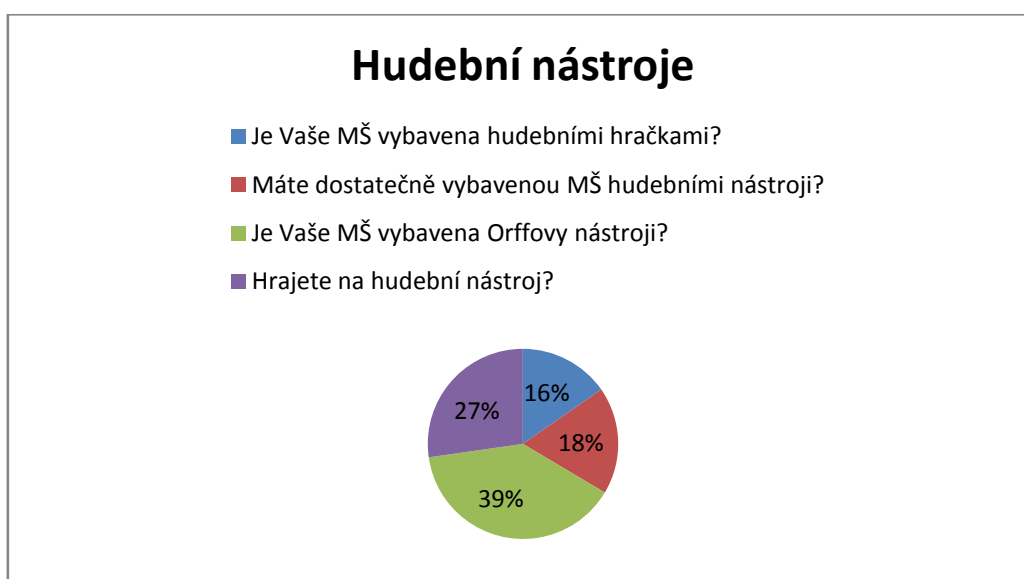
Otázka č. 5 Máte dostatečně vybavenou MŠ hudebními nástroji?

Otázka č. 6, Je Vaše MŠ vybavena nástroji orffova instrumentáře?

Otázka č. 7, Hrajete na hudební nástroj?

Z níže uvedeného grafu vyplývá, že vybavenost MŠ hudebními nástroji není na nejlepší úrovni. Většina MŠ, je vybavena Orffovy nástroji 39%, a pouze 27% dotazovaných učitelek hraje na hudební nástroj.

Graf č. 4 Hudební nástroje

Zdroj: vlastní zdroj

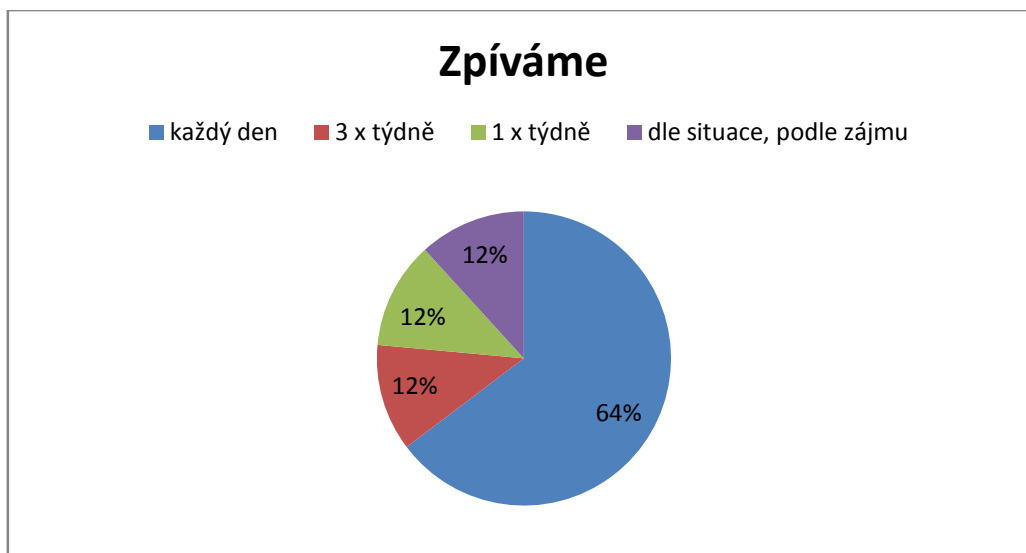
Otázka č. 8, Pokud hrajete na více hudebních nástrojů, který z nich děti preferují více? Nejčastější odpověď na tuto otázku byla „klávesy“.

Otázka č. 9, Používáte v MŠ při hudebních činnostech Orffovy nástroje? A otázka č. 10, Umožníte dětem zahrát si na hudební nástroj? Odpovědi na tyto otázky byly 100%.

Otázka č. 11, Jak často s dětmi ve školce muzicírujete, zpíváte?

Z níže uvedeného grafu vyplývá, že v našich mateřských školách je skoro denně zařazen do činností zpěv.

Graf č. 5 Zpíváme

Zdroj: vlastní zdroj

Otázka č. 12, Ptáte se dětí, jak se jim písnička líbila? Co si při poslechu představovaly?

Odpověď na tuto otázku byla 100%.

Otázka č. 13, Pokud ano, jaké jsou jejich nejčastější odpovědi? Nejčastější odpovědi na tuto otázku bylo „dětem se písnička líbila“.

20.2. Shrnutí výsledků výzkumného šetření

Předpoklad, že vybavenost dnešních MŠ není na takové úrovni, jak bychom si všichni přáli, se mi potvrdil. Z dotazníku jsem zjistila, že nejvíce MŠ je vybavena Orffovy nástroji. Také mě překvapilo, jak málo učitelek hraje na hudební nástroj.

Z mého výzkumu jsem zjistila, že nejčastěji používanou hudbou v MŠ jsou dětské písničky.

V programu mateřských škol se často, skoro denně objevuje zpěv.

21. Závěr

Bakalářská práce poskytuje základní informace o tom, jak přiblížit dětem předškolního věku formou hry, hru na hudební nástroj. Od obecnějšího postupu pohybu přes hru na tělo, až po samotné hraní na nástroj. Všechny popsané činnosti lze praktikovat v rámci mateřské školy.

V praktické části bakalářské práce se setkáváme s různými typy nástrojů, nástroje z Orffova instrumentáře po nástroje nejčastěji používané v praxi mateřských škol.

Práce konstatuje, že nástroj rozvíjí hudební vnímání dítěte rychleji, intenzivněji a hlouběji, neboť hra na hudební nástroj vytváří specifické hudební zážitky, které nelze získat jen zpěvem nebo poslechem hudby. Rozhodující v celé práci je osobnost učitele, jeho schopnost navázat kontakt s malým dítětem, a zvláště jeho umění vyvolat hudební emoci citovou účast dítěte.

Bakalářskou práci lze použít jako dokument pro praxi, poskytuje všeobecné poznatky, jak správně s dítětem zacházet při výuce hudební výchovy v mateřských školách, tak aby v dítěti byl probuzen zájem o zpěv a zájem o hru na hudební nástroj. Na práci je možné dále pracovat a vyvozovat další výsledky a závěry.

22. Seznam použité a citované literatury

1. Česká hudební společnost: Zpívejme s nejmenšími sborník textů, Praha 1983
2. Daniel, L.: Hudební výchova: cvičebnice zpěvu a hudební výchovy, Olomouc 1981
3. Daniel, L.: Kapitoly z metodiky hudební výchovy, Olomouc 1984
4. Daniel, L.: Sylaby přednášek z metodiky hudební výchovy, Praha 1988
5. Eben, P., Hurník, I.: Česká Orffova škola, Panton 1969
6. Holas, M.: Didaktika profesionální hudební výchovy, Ostrava 1999
7. Holas, M.: Hudební pedagogika v profesionální HV, Hudební fakulta AMU, Praha 1995
8. Lisá, D.: Hudební nauka pro malé i větší muzikanty I., II. Praha 1998
9. Vrchotová – Pátová, J.: Kapitoly o zpěvu, Praha 1998
10. Osnovy předmětu Hudební nauka
11. Branislavová, V.: Za písničkou ještě jinak, Praha 1974
12. Branislavová, V.: Za písničkou, Praha 1970
13. Eben, P., Kurková, L.: Hudebně pohybová výchova, Praha 1975
14. Raková, M., Štíplová, L., Tichá, A.: Zpíváme a nasloucháme hudbě s nejmenšími, Praha 2009
15. Tichá, A., Raková, M.: Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími, Praha 2007
16. Janžurová, Z., Borová, M.: Klavírní školička, Praha 1954
17. Mišurcová, V.: Hry se zpěvem, Praha 1958
18. Šimanovský, Z., Tichá, A.: Lidové písničky a hry s nimi, Praha 1999
19. Kulhánková, E.: Písničky a říkadla s tancem, Praha 1999
20. Jasanová, N.: Hudby, pohyb, kresba, slovo, Zlín 1990

Internetové zdroje:

<https://www.google.cz/orffovyhn.prez.>

[www.rvp.cz/metodický portál](http://www.rvp.cz/metodický_portál)

23. Přílohy:

Dotazník určený rodičům dětí navštěvujících mateřskou školu

Vážení rodiče,

jmenuji se Eva Pivoňková, studuji na Jihočeské univerzitě pedagogické fakultě obor Učitelství pro MŠ. Chtěla bych Vás požádat o vyplnění tohoto dotazníku. Dotazník je anonymní a poslouží ke zpracování mé bakalářské práce, která se zabývá tématem Instrumentální činnosti v hudební výchově dětí předškolního věku. Předem děkuji za spolupráci a čas, který vyplnění dotazníku věnujete.

1. MŠ navštěvuje můj / moje
 - syn
 - dcera ✓
2. Jsou mu / jí
 - 3 roky
 - 4 roky
 - 5 let
 - 6 let ✓
3. Zpívá si Vaše dítě písničky naučené ze školky?
 - ano ✓
 - ne
4. Posloucháte s dětmi doma hudbu?
 - ano ✓
 - ne
 - trochu
 - výjimečně
5. Pokud ano, jakou nejčastěji (uveďte název CD nebo jiného nosiče podle pořadí oblíbenosti)
 - VOHAVICA - TĚI ČUVÍCI
 - POPELKA - HUŽIKAL - Kalašiel,
 - LID. PÍSNÍČKY
6. Zpíváte si také doma s Vaším dítětem?
 - ano ✓
 - ne
 - občas

7. Hrajete na nějaký hudební nástroj?
- ano, na který? *LYTARA*
 - ne
8. Umožníte dětem hru na hudební nástroj? Přihlásíte ho do ZUŠ, nebo DDM?
- ano
 - ne
 - možná
 - ještě jsem o tom nepřemýšlel / a
9. Má Vaše dítě doma hudební hračky?
- ano a jaké? *orffony*
 - ne
10. Máte doma nástroje z orffova instrumentáře?
- ano
 - ne
11. Sleduje Vaše dítě dětské pořady v televizi?
- ano
 - ne *nevidíme TV*

Dotazník určený učitelkám mateřských škol

Vážené paní kolegyně,

jmenuji se Eva Pivoňková, studuji na Jihočeské univerzitě na pedagogické fakultě obor Učitelství pro MŠ. Chtěla bych Vás požádat o vyplnění tohoto dotazníku. Dotazník je anonymní a poslouží ke zpracování mé bakalářské práce, která se zabývá tématem Instrumentální činnosti v hudební výchově dětí předškolního věku. Předem děkuji za spolupráci a čas, který vyplnění dotazníku věnujete.

1. Jak dlouhou praxi máte jako učitelka v MŠ?
 - do pěti let
 - do deseti let
 - více, jak deset let
2. Používáte s dětmi k poslechu písni audio nahrávky?
 - ano
 - ne
3. Pokud jste odpověděla kladně na předešlou otázku, specifikujte, jaké hudební žánry jim nabízíte?
 - relaxační hudbu
 - lidové písničky
 - „dětské písničky“
 - vážnou hudbu
4. Je Vaše MŠ, vybavena hudebními hračkami?
 - ano a jakými? *obrazky, kankory, zvukové hry*
 - ne
5. Máte dostatečně vybavenou MŠ hudebními nástroji?
 - ano, jakými? *orffovy nástroje, djimbe, kalimba, kumoody*
 - ne
6. Je Vaše MŠ vybavena nástroji orffova instrumentáře?
 - ano
 - ne
7. Hrajete na hudební nástroj?
 - ano, na který? *kytara, klavír, flétna, djimbe, ústní harfa, didgeridoo, kancaxka, šifek. mra*
→ mudičoleban:
 - ne

8. Pokud hrajete na více hudebních nástrojů, preferují děti některý z nich více?

- ano, který? *kytara*
- ne

9. Používáte v MŠ při hudebních činnostech Orffovy nástroje?

- ano
- ne

10. Umožníte dětem zahrát si na hudební nástroj? (Např. Orffovy nástroje)

- ano, jaký? *klavír (i osvalni' jimenovani')*
- ne

11. Jak často s dětmi ve školce muzicírujete, zpíváte?

- *často - velmi*

12. Ptáte se dětí, jak se jim písnička líbila? Co si při poslechu představovaly?

- ano *jámi vykli' mluvit*
- ne

13. Pokud ano, jaké jsou jejich nejčastější odpovědi?

- *to je pěkné*

14. Navštěvujete s MŠ hudební a divadelní představení?

- ano
- ne

